

НАУКАТА КАТО ВОЙНА НА ИДЕИ

**д-р Кристиян Ковачев,
постдокторант**

Институт за балканистика с Център по
тракология, Българска академия на науките
e-mil: kristiyan_kovachev@abv.bg

Received: January 29, 2025

Processed: February 3, 2025

Approved: March 10, 2025

Published: November 20, 2025

DOI <https://doi.org/10.62761/OB2025.KKv>

Abstract. *The article traces the application of the concept of science as a war of ideas in French and Bulgarian scientific circles. The aim is not to provide a historiographical analysis of the writings of the authors considered in this text (Sylvain Gouguenheim, Vsevolod Nikolaev and Stefan Dechev), but to show the reception of their scientific views in the academic community in the context of the concept of “science as a war of ideas”. For the purposes of the study, researchers were selected whose views are accepted as “radical” by representatives of conventional historiography.*

Keywords: *historiographical wars, plurality of interpretations, intellectual history, academic comfort, collective responsibility*

Целта на тази статия е да изследва механизмите на академичното противопоставяне и начините, по които научните общности реагират на алтернативни интерпретации, чрез анализ на границата между „войната на идеи“ и институционалния контрол, налаган в научните среди. Тя ще бъде постигната чрез разглеждането на три внимателно подбрани case studies – случаите „Силван Гугенхайм“, „Всеволод Николаев“ и „Стефан Дечев“. Разглеждаме именно тези примери, защото те демонстрират в различни исторически и политически контексти как научни общности могат да се мобилизират срещу академичното инакомислие – било чрез административен натиск, политически инструменти или чрез форми на институционално изолиране. Появата на текста е свързана с необходимостта да се осмислят устойчиви модели на общностно поведение, които възпрепятстват свободната критична дискусия и възпроизвеждат един „принудителен консенсус“, независимо от епохата. Тази перспектива позволява да се поста-

ви под въпрос доколко академичните среди – както в миналото, така и днес – успяват да се впишат в идеала за наука като открит дебат на идеи, а не като затворена система от йерархични зависимости.

Въпросът за извеждане на ясна и еднозначна дефиниция на понятието „наука“ е все още отворен и актуален. През годините са правени многократни (видимо все неуспешни) опити да се сложи веднъж завинаги точка на този проблем (Heintz, 2009, p. 1; Schwartz, 2015; Fortunato, etc., 2018). Въпреки това в последните няколко десетилетия – и заради развитието на интелектуалната история (историята на идеите) – в Западна Европа и отвъд Океана започна да се налага мисленето за науката като война на идеи (Echevarria, 2008, pp. vi–vii; Grossmann, 2021, pp. 53–79). В нея всеки може да участва и да защитава позицията си аргументирано и съобразно завета на римския историк Тацит „sine ira et studio“.

Учените започват да осъзнават, че обхватът и методите на науката днес са коренно

различни от онези по времето на Антоан Ла-воазие или на Исак Нютон (Toulmin, 1994, p. 20). Според британския философ Стивън Тулмин след Втората световна война науката променя своята същност. Тя вече не се разглежда като съществително в единствено, а в множествено число. Платонистката представа за един-единствен формален тип знания е заместена от картината на начинания, които винаги са в движение и в развитие и чиито методи на изследване са съобразени с „природата на случая“ (Toulmin, 1994, p. 191). Оттук се развива концепцията за „множественост на интерпретациите“, прокарайки разделителна линия между професионалното (критиката на идеите) и личното (приятелски и колегиални отношения).

От тази гледна точка в последните години науката все повече се схваща като среда, която произвежда „многообразие от смисли, теории и практики, които, групирани в общи конфигурации, функционират по-ефективно, отколкото в своята отделност“ (Todorov, Todorov, 2006, p. 18). Едностраничността в научния разказ може да бъде преодоляна „само при условие, че учените могат да се движат свободно отвъд границите на своите дисциплинарни „жаргони“, независимо от неудобствата, които би създавало това (Todorov, Todorov, 2006, p. 19).

Така представен дискурсът изглежда сложен и почти невъзможен за постигане от конвенционалните историографии, въпреки теоретично развитите концепции. За да се проследи как тези теоретични напрежения се проявяват в реални академични контексти, е необходимо разглеждането на три конкретни емпирични ситуации, в които сблъсъкът между установените норми и алтернативното мислене става видим. Представените тук случаи с Всеволод Николаев, Силван Гугенхайм и Стефан Дечев са подбрани именно защото разкриват характерни механизми на институционална репресия: провеждане на заседания и форуми, в които се чува единствено гледната точка на опонентите, без възможност за защита; привличане на „силните на деня“ и съзнателно избягване на научна дискусия; както и форми на академично изолиране. За академичното статукво „научният инакомислещ“ е

„враг“ на общността, на който не само трябва да му се обясни, че не е прав във възгледите си, но и да му се покаже, че колегиумът има силата при всяко „криволичене“ от правилния път да спре всякакви предварително начертани планове за бъдещо кариерно развитие.

Случаят „Гугенхайм“

През 2008 г. френският историк Силван Гугенхайм изненадващо публикува своето изследване „Аристотел в Мон-Сен-Мишел: гръцките корени на християнска Европа“ (Gouguenheim, 2008). Общоприето е, че Западът е открил гръцките знания през Средновековието, благодарение на арабски преводи. В книгата си изследователят оспорва общоприетата идея, че Западът е открил древногръцкото знание през Средновековието благодарение на арабските преводи. В книгата е изведена концепцията, че Европа винаги е поддържала контакти с гръцкия свят. Мон Сен Мишел е разгледан като характерен case study, един своеобразен център на активна преводаческа дейност (особено на текстовете на Аристотел) след XII в. В същото време авторът застъпва тезата, че елинизацията на ислямския свят е дело предимно на християнските араби. За да се аргументира, Гугенхайм показва, че гръцкият език не е бил познат и изучаван сред мюсюлманските араби: „дори ал-Фараби, Авицена и Авероес са били невежи по този въпрос“ (Gouguenheim, 2008, p. 85). Западът, от друга страна, не е имал нужда от арабско посредничество при опознаването на елинските философи, тъй като е разполагал със самостоятелна и добре установена традиция за превод на гръцки съчинения на латински. Гугенхайм обръща внимание на монасите книжовници от Мон Сен Мишел и по-специално на духовника Жак дьо Вениз, който пътува до земите на Римейската империя и превежда на латински език Аристотеловите произведения „Физика“, „За душата“ и „Метафизика“.

Никой от колегите му не очаква, че изследовател, който е отдал десетилетия от научната си кариера в изследване на немското Средновековие, ще посмее да навлезе в интелектуалната история. Те дори не желаят да задълбочат в постановката, че подобен „външен“ поглед

понякога е крещящо необходим за „сверяване на часовниците“.

В книгата си Гугенхайм предлага различна интерпретация на широко разпространеното мнение, че една част от античните ръкописи са ни известни благодарение на исляма. Той директно задава въпроса: как можем да бъдем сигурни, че арабите, подпомогнали този процес, са били мюсюлмани? Изследователят се движи от мисленето, че не всички араби изповядват исляма (Gouguenheim, 2008). Това дава основание на опонентите му да определят труда му като смесица от исторически факти, спекулации, предположения и въображение. За тях това е една нова версия на „Името на розата“, само че поместена в „научна обвивка“: „Откъде [...] Гугенхайм знае това, къде е чел за всичко това [...]? Дори и децата са наясно, че не само Франция, но и цяла Европа се оформя такава каквато е благодарение на ислямското влияние. Това може да се види и днес по улиците на френските градове, където цветното се смесва с бялото в едно хармонично, мирно съжителство. Може ли авторът на „Аристотел в Мон-Сен-Мишел“ да не вижда това?“ (Nowak, 2023).

Заради своите възгледи започват и административни наказания срещу Гугенхайм. Представителите на академичната общност го обвиняват, че е политически активист с десни възгледи (Nowak, 2023). Опонентите му изтъкват, че в текста си изследователят се позовава на текстовете на есеиста Рене Маршанд, член на политическата партия „Подкрепа за Републиката“ (Dye, 2009, p. 814). Колегите му инициират петиция, публикувана във вестник „Liberation“, призовавайки го да се откаже от ислямофобията си (Nowak, 2023). Излизат и няколко текста срещу неговите възгледи във вестниците „Figaro“ и „Le Monde“ и в списание „Telereama“ (Dye, 2009, p. 814). Същевременно Гугенхайм е отстранен от преподавателска дейност от Висшето нормално училище в Лион. Молбата му за преместване в друг академичен център не е удовлетворена. Отстранен е и от комисията за оценяване на дисертации за присъждане на научната степен „доктор“. Инициирани са конференции – една национална и една с поканени гости от чужбина – чията цел е да изобличат една по една тезите на Гуген-

хайм (Nowak, 2023)¹.

Виждайки случващото се, анализът Жак льо Гоф излиза с призив към колегите си да бъдат по-сдържани в дебата (Nowak, 2023). Доайенът на френската медиевистика признава, че някои от тезите на Гугенхайм са доста спорни, но пък допълва, че звучат интересно и предизвикателно. В епизода на „Понеделниците на историята“ на 2 юни 2008 г. льо Гоф се обявява публично в защита на Гугенхайм, посвещавайки цялото си предаване на него (Dye, 2009, p. 816).

За Пьотър Новак обаче истинските намерения на опонентите на Гугенхайм имат съвсем друга цел: тяхната атака трябва да го сломи и да му покаже, че е неспособен да се подчини на „политически коректната деконструктивистка идеология, която прокламира, че Франция и юдео-християнска Европа биха били нищо без благотворната намеса на небелите, нехристияните и незападните“ (Nowak, 2023). Мишел Онофра, който разглежда подробностите около този скандал, посочва сходството на съвременния механизъм за клеветата във френските академични среди със съветските процеси от 30-те години на XX в. Новак също споделя това виждане и директно задава въпроса на онези, които твърдят, че съвременните френски академични среди се различават от съветските по методите, които използват: „какъв би бил животът, в който всичко, за което сте живели, всичко, което сте обичали най-много, всичко, на което сте посветили цялата си енергия и всичките си усилия, ви бъде отнето?“ (Nowak, 2023).

Случаят „Николаев“

Всеволод Николаев (Nikolaev, 1944; Nikolaev, 1947; Nikolaev, 1949d; Nikolaev, 1949b; Nikolaev, 1951; Nikolaev, 1953; Nikolaev,

¹ За разлика от френската историография, съседните академични общности виждат потенциал в това да се представи на дискусия една алтернативна интерпретация. Испанският историк Серафин Фанжул, който проучва митологизирането на Андалус (Fanjul, 2009, pp. 227–247), определя книгата на Гугенхайм като „отлична“ и „добре структурирана“ и добавя: „Тъй като е трудно да ѝ се противоречи с исторически аргументи, човек прибягва до лични атаки“ (Fanjul, 2012, p. 34).

1954a; Nikolaev, 1954b) става известен в българските исторически кръгове особено след назначаването му за нещатен сътрудник в Института по българска история по настояване на Тодор Павлов през 1947 г. (Prodanov, 2008, p. 198). От този момент започва и неговото противопоставяне с редица историци от Българската академия на науките и от Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Конфликтите са породени от желанието на Николаев да заеме важни административни позиции в Академията, спъвайки по този начин кариерното развитие на други свои колеги (особено на Александър Бурмов). Този случай е пример за механизми на институционално противопоставяне и академично изолиране в рамките на българската историческа общност след Втората световна война. По този начин конфликтът не се ограничава до лични взаимоотношения (макар и да е породен от тях), а е и индикатор за устойчиви практики на колегиално и партийно влияние в научните институции.

Сред разгледаните от Николаев теми са:

1. Мадарският конник. Опитвайки се да гравитира между утвърденото в науката и новаторството, Всеволод Николаев предлага напълно изглеждащи като псевдонаучни хипотези. Една такава е и тази за Мадарският конник. Именно тук той не се съгласява с мнението на Кръстю Миятев, че Мадарският релеф е възникнал „внезапно“ и бележи разцвет на мощното древнобългарско изкуство в IX в. и че иранското влияние попаднало в България чрез Византия (Nikolaev, 1949a, p. 52). Обратно на това, Всеволод Николаев изтегля датирането на паметника доста по-рано и го обвързва с историята на персите². Едно от доказателствата, че това не е български паметник, историкът

съглежда в изобразяването на лъва – според него това е непознато за дошлите от север прабългари животно. Всеволод заключава, че скулпторът на релефа принадлежи към античното гръцко изкуство, в което прокарва черти на реализъм, като това, при което изобразил половите органи на коня и лъва, „което никога не се среща в произведенията на древните българи“ (Nikolaev, 1949a, p. 50). Всеволод задава въпроса: „Могло ли е изобщо българското изкуство през IX в. да създаде такова висококачествено по замисъл и по изпълнение произведение?“ (Nikolaev, 1949a, pp. 50–51).

2. Траките и приемствеността. Проблемът е засегнат от Николаев в изследването му за рударството по българските земи в османския период, като авторът търси началото на рударството по българските земи още в дълбока древност – по времето на траките: „Богатата рударска традиция на траките е била предадена на дошлите през VI век в нашите земи славяни, а през VII век – на прабългарите“ (Nikolaev, 1954a, pp. 14–15). Всеволод така и не обяснява как се случва въпросното „предаване“. Въпреки това в рецензията си върху „История на България“ от 1955 г. поставя под съмнение съществуването на тракийския език (Nikolaev, 1958, p. 4).

3. Първата българска държава. Николаев смята, че „титлата гех, която е била дадена от папа Николай на Борис и която, според него, е нещо повече от *ἄρχων* дадена му от страна на Византия, утвърждавала решително международното положение на българския владетел“³. Николаев прави коментари и по отношение на съкровището от Над Сент Миклош: повечето от предметите там (с изключение на „една-две вносни кани“) са „несъмнено от наш местен произход“ (Nikolaev, 1954a, p. 15–16). Тук Всеволод не се съгласява с мнението на Иван Дуйчев, че при значителното количество злато на първите български владетели става въпрос само за „едно придобито от грабежи и византийски подаръци и подкупи богатство“ (Nikolaev, 1954a, p. 16). За да докаже своята хипотеза, Всеволод тълкува наставлението на патриарх Фотий към княз Борис „Златото развъртава всичко човешко“ в буквален сми-

² Николаев е просто част от една властваща по това време тенденция в историографията. Кръстю Миятев намира паралели между Мадарския конник и персийското изкуство: „наподобява твърде много релефите на Ардашира, Сапора I (242–272), Вахрама I (273–277), Вахрама II (277–293) и Хусрау II (около 620 г.). Други автори също застъпват тази теза, сред които унгарският археолог Геза Щупка. Богдан Филев също го свързва с персийския релеф. Георги Кацаров пък смята композицията за „плод на сасанидско влияние“. Сходно мнение изказва и Г. Фохер. За дискусиите вж. Miyatev, 1928–1929, pp. 102–103.

³ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 5, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 30а.

съл като доказателство за наличие на злато в съкровищницата на Покръстителя (Nikolaev, 1954a, p. 18).

4. Втората българска държава. Противопоставяйки се на тезата на Мутафчиев, че не е възможно Асеновци да водят своето потекло от царете на Първата българска държава, Всеволод застъпва тезата за връзките между Асеновци и „старите български царски династии“ (Nikolaev, 1944, pp. 38–39). По този начин изследването на Всеволод Николаев се вписва в новите тенденции в медиевистиката, търсейки да изведе приемственост между Първото и Второто българско царство по подобие на излезлите няколко години по-късни изследвания на Димитър Ангелов и Николай Генчев (Daskalov, 2018, p. 326–327). Николаев все пак допуска възможността Асеновци да са „имали по майчина линия и влашка кръв“ (Nikolaev, 1944, p. 97). Солидаризирайки се с мнението на „старите“ историци Васил Златарски, Петър Мутафчиев и Иван Дуйчев, Николаев се включва задочно в дебата с румънския историк Николае Йорга. Последният твърди, че Асеновци произхождат от румънски/влашки род⁴. Всеволод признава, че „и у нас се срещат учени, в по-голяма или по-малка степен съмишленици на Йорга, които правят политика от университетските си катедри и чрез лекции и статии умишлено въвеждат в заблуда студенти и читатели, проповядвайки явно абсурдни теории, като например теорията за неславянския произход на днешните българи“ (Pavlov, 1947, pp. ix–x). Изследвайки династията на Асеновци, Всеволод приема съдържанието на кореспонденцията между Калоян и папа Иннокентий III за историческа истина, съотносима към времето на Първото българско царство и връзките му с Второто, без обаче да контекстуализира писмата във времето и пространството на края на XII – началото на XIII в.: „Калоян, в писмата си до папата, също говори за произхода си от старите български царе“ (Nikolaev, 1944, p. 19). Той също така приема, че „в архивите на Калоян, за които този български владетел сам споменава в писмата си до папа Иннокентий III и за които в отговорите си споменава и самият папа, сигурно са се съхра-

⁴ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 2, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 129а.

нявали останалите от прадедите печати на цар Борис-Михаил“ (Nikolaev, 1944, p. 120).

Запознати с всичко това, Николаевите опоненти решават да му се противопоставят не с „оръжието на словото“, а посредством репресивните органи на Българската комунистическа партия. Тенденциозно се наблюдава една корпоративна солидарност на научната общност срещу „врага“ в лицето на Николаев⁵. Противопоставянето на Николаев, предоставянето на информация за неговия личен живот и неговите политически възгледи е възприето като партисен дълг от научните работници: „Ние сметнахме, че трябва като партийни членове и научни работници да се обърнем към партийните инстанции и поискаме тяхната намеса за спиране на подигравката с науката“. Започват обвинения, че Николаев е хомосексуалист, монархист, шпионин на редица западноевропейски „империалистически“ държави. Не липсват и анонимни заплахи за живота му (Kovachev, 2021).

Дори връзките му с председателя на БАН Тодор Павлов, не могат да попречат на партийното наказание, инспирирано от добросъвестните научни работници. Отказано му е да бъде отпечатана книгата „Покръстването на Киевска Русия“ (Kovachev, 2021), както и да публикува в „Работническо дело“⁶. Уволнен е от Академията. Превръща се в обект на слеене от Държавна сигурност, а скоро срещу него е заведено съдебно дело. За кратко е и арестуван. През 1957 г. пресича нелегално българо-югославската граница и емигрира първо в Западна Европа, а след това в САЩ. Имагинерното академично спокойствие е възстановено, при това без особени интелектуални усилия. Василка Тъпкова-Заимова свидетелства:

⁵ Трябва да се отбележи, че все пак Всеволод Николаев има и положителни отзиви от Тодор Павлов (Pavlov, 1947, p. ix–xii). Сред често цитираните е отзивът на проф. Андре Жирар, който определя Николаев като „вещ познавач на тази епоха от историята [средновековната – Кр. К.]“ (КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 2, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 99а). На 17 март 1947 г. българският католически екзарх съобщава на БАН, че трудовете на Всеволод са „заслужено оценени“ от римските научни среди (КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 5, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 1а).

⁶ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 5, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 51а.

„Информации продължаваха да идват от време на време, например, че на някаква конференция взел защитата на българската страна срещу някакво изказване на историк македонист, или пък че пишел исторически романи, докато накрая споменът за него избледня съвсем“ (Таркова-Zaimova, 2020, р. 30).

Малкото написано, доближаващо се до концепцията „науката – война на идеи“, е всъщност доста повърхностно. Така например Йордан Иванов в един свой доклад по заявлението на Всеволод до Българската академия на науките за назначаване му като научен сътрудник пише, че написаното от Николаев за Асеновци е всъщност една „добра компилация на известни вече работи, но не внася нищо ново научно за разгледания въпрос“⁷. За Димитър Ангелов изследователят е подхвърлил наивистично, а не аналитично и допуска „груби фактически грешки“ (Angelov, 2004, р. 130). За превода на хрониката на Жофроа дьо Вилардуен Никола Мавродинов обвинява Николаев в плагиатство⁸. Пак там Йордан Иванов открива доста географски несъответствия в авторовите бележки към превода, което го навежда на мисълта, че авторът не познава достатъчно добре изворите и резултатите от археологическите проучвания. Това му дава повод да заключи, че „Хрониката“, подобно на „Потеклото на Асеновци“, „нямат квалификация за строго научни текстове“⁹. Информатор „Мавро“ донася, че Петър Динев бил казал в разговор с Никола Мавродинов: „На какво го обърнаха в Академията? Вместо да се прави наука изнасят се ненаучни доклади като на Всеволод Николаев и Крънджалов“¹⁰. Същият доносител съобщава също, че Всеволод в един доклад пред Археологическия институт вместо да каже „епиграфите“ казал „графолозите“ и вместо „хаста“ – „капачка“¹¹. Стъпвайки на подобни грешки,

Христо Гандев заключава, че Всеволод „няма подготовка“, „не е учен“¹². Пред агент „Дамянов“ Иван Снегаров определя Николаев като „шарлатанин, който измъчва науката“¹³. Както е видимо всички тези обвинения са написани не в научни съобщения, а в донесения до Държавна сигурност. Те нямат за цел да влязат в научна дискусия с опонента. Всеволод е порицан и на заседание на партийната група на Института за българска история към БАН, проведено на 3 юни 1952 г. По време на заседанието Бурмов заявява: „Всеволод Николаев не е никакъв учен и няма нищо общо с науката. (...) Прокарва реакционни възгледи в своите книги“¹⁴.

Случаят „Дечев“ – 74 години по-късно

Критичните позиции на историка Стефан Дечев по отношение на българската конвенционална историография (Dechev, 2019) и неговите открити граждански позиции по наболели за обществото ни теми приковават върху него погледа на академичната общност.

Малка част от научните (хипо)тези на Дечев са коментирани в професионалната научна литература, търсейки дискусия по темата. Повечето от текстовете, разглеждащи някои от идеите на българския историк, са под формата на рецензии и становища. Велислава Петрова се спира върху изследването му „Българска, но не точно шопска. За един от кулинарните символи“. В него изследователят се опитва да покаже процесите, които седят зад конструирането на рецептата на шопската салата и ролята на българския туристически оператор „Балкантурист“ в процеса (Dechev, 2010a, pp. 125–140). За Петрова Дечев не успява да докаже и покаже на читателите си как шопската салата „прави възможно скъсването с традицията на османската кухня“ (Petрова, 2014). Авторката обаче не дава какви са й очакванията да бъде доказано подобно нещо и как.

⁷ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 5, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 3а.

⁸ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 3, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 23а.

⁹ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 5, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 4а-6а

¹⁰ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 3, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 18а.

¹¹ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 3, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 19а.

¹² КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 3, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 22а.

¹³ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 3, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 310а.

¹⁴ КРДОПБГДСРСБНА, М. Т. 5, Ф. IIIРаз, а. е. 2673, л. 100а.

На 26.11.2024 г. Дечев защитава голям докторат на тема „От ориза на Азия до чушките на Америка. Една преплетена история на храната и кухнята в Османска България и околните земи (от края на XIV до началото на XIX в.)“¹⁵. В своето отрицателно становище етноложката Мария Маркова застъпва мнението, че методите, използвани от Дечев, се нуждаят от „прецизно формулиране“, а анализът в текста е „рядко застъпен“: редицата изказани предположения, според авторката на становището, са подкрепени с „недостатъчни доказателства“. Един от проблемите, които Маркова отбелязва в написаното и качено на сайта на Нов български университет мнение, е критичното отношение на Дечев към етнолозите: „В същото време не приемам многократно отправените в текста на дисертацията обвинения към етнографите в укривателство и преинавяване на процеси, в тенденциозен стремеж да вменияват дълговечност на „множество „късни“ хранителни практики“ (в т. ч. и съзнателно да „изкривяват“ мястото на свинското месо и рибата в храненето на българите), преднамерено да прикриват „участието на малцинствени етнически и религиозни групи в кухнята“, за да пропуснат „ролята на османското завладяване за редица нововъведения в храната, най-вече на града“¹⁶.

Основната бележка на Юра Константинова върху „Паметта за Стамболов. Политика, състояния и употреби (1895–2020)“¹⁷ е свързана с „хронологичната структура“: „За мен по-удачният вариант особено за периода преди Втората световна война е тематичният принцип на представяне на материала, който би позволил да се избегнат множеството повторения на позициите на политически партии, лич-

ности и течения“. В становището си Константинова продължава: „От концептуализиране се нуждае и втората част на изложението, защото в настоящия вариант оригиналните авторски идеи остават скрити зад огромното количество изворов материал и разнообразния контекст, на чийто фон се представят“¹⁸.

Макар и да не разглежда детайлно идеите на Дечев, историкът Константин Голев дава пример с него при изброяването на примери, с които се опитва да покаже „фронталните атаки срещу наратива, отричането на светлите и мрачните периоди в националната история, и накрая тоталното отхвърляне на самата концепция за национална история“. За Голев Дечев е един от представителите на „либералния хуманитарен кръг“¹⁹.

Това са едни от основните същностни бележки по написаното от Дечев в научната литература²⁰. Всичко останало (обвиненията, че е „турбо-македонист и наемник на Скопие“²¹, в липсата на колегиално отношение²², в неоригиналност на написаното) е в типичното още

¹⁸ Становище от проф. д. н. Юра Тотева Константинова, Институт за балканистика с Център по тракология – Българска академия на науките, професионално направление 2.2. История и археология за придобиване на научната степен „доктор на науките“ по професионално направление 3.3. Политически науки с кандидат доц. д-р Стефан Иванов Дечев. <<https://politicalscience.nbu.bg>st-dechev>> (видяно на 12.11.2025).

¹⁹ Голев, К. QUOVADIS, HOMOLIBERALIS? <<https://move.bg/quo-vadis-homo-liberalis>> (25.11.2020).

²⁰ Трудовите на Дечев имат и положителни отзиви. Румънският историк Флорин Курта пише за него: „Единствено чудесната книга на Стефан Дечев [авторът има предвид Dechev, 2010b – Кр. К.], появила се напоследък, постави началото на нещо като пробив в този омагьосан кръг от мълчание, или поне във връзка с проблемното дефиниране на националната идентичност през XIX в. през призмата на релацията „славяни – прабългари““ (Curtu, 2014, p. 420). Рецепцията на написаното от Дечев, регистрирана посредством цитиранията му, се вижда в трудове на Жоржета Назърска (Nazarska, 2024) и др.

²¹ Стефан Дечев – историкът с трудни каузи. <<https://www.marginalia.bg/stefan-dechev-istorikat-s-trudni-kauzi/>> (18.02.2022).

²² Атанасов, Д. Моралът в науката. <<https://dimitaratanassov.wordpress.com/2017/05/16/sci-ethics/>> (16.05.2017).

¹⁵ Година по-късно излиза книгата му „Между простонародните ястия и гозбите на Цариград“ (Dechev, 2025). Книгата разглежда храненето и кухнята в българските и околните на тях земи през османския период (от 30-те години на XIX в. до 1878 г.).

¹⁶ Становището е качено на електронния адрес на Нов български университет: <<https://anthropology.nbu.bg/bg/doktoranti>>. /17.12.2024/

¹⁷ Издадена като „Стамболов след Стамболов: История, политика и памет (1895–2020)“ (Dechev, 2022). Изследването поставя въпроси, свързани с колективната памет за. Разгледан е детайлно „следживотът“ на Стамболов в периодичния печат, в литературата, в историографията, в учебниците, в политическата реторика.

от средата на XX в. подхилване и подмятане, останало по коридорите на академичните институции. И въпреки че „по принцип“ колегият се съгласява с порочните практики, срещу които Дечев претендира, че се противопоставя, следват рутинните обвинения заради радикалното му поведение: „пил ли си е хапчетата“, „избива комплекси“, „комплексар“, „Абе на тоя Стефан какво му стана?“²³. В случая виждаме също задвижени на добре познатите механизми за справяне с колегата, който не мисли като общото тяло. Намесени са и политически фактори. През 2022 г. по инициатива на Дечев е учреден Клуб за българо-македонско приятелство, който организира на 16 май с. г. публична лекция на бившия македонски премиер Любчо Георгиевски в Централния военен клуб в София. Събитието е отменено заради намесата на политическа партия ВМРО²⁴. На 3 април 2024 г., под натиск на политически кръгове и различни организации, Софийският университет „Св. Климент Охридски“ отменя събитието „Патология на едно честване“, което трябваше критично и аналитично да разгледа отбелязването на 80-годишнината от „спасяването на българските евреи“ през 2023 г. (Dechev, 2024).

Вместо заключение

Опитите на постмодерната историография да пробие с алтернативни теми и в българските научни среди все още среща отпора на статуквото, а всякакъв подбор на проблеми, различни от вече разглежданите непрестанно и поставени в рамката на националното, поддържана от стожерите на академичността, се приема с подхилване тайно по коридорите на академичните институции. Липсата на смелост, наличието на имажинерна академична почтеност и привидната колегиялност водят след себе си до своеобразен „хиатус“, който

масите запълват чрез Интернет пространството, форумите и социалните мрежи, изказвайки това, което „големите учени“ не смеят публично да кажат. Така се появяват обидни епитети към всеки с алтернативно мислене от наложения разказ. Техните статии не се публикуват в официозите, които утвърждават историческия наратив, а желанието им за участие в научни форуми и в научно-популярни телевизионни предавания се стопира от ръководните фактори на отделни институции заради имажинерно конструираната академична колегиялност. Монополът в науката възбужда добре познати похвати от близкото социалистическо минало: борбата с „неверните твърдения“ не трябва да минава през научна дискусия. Също така от особена важност не е съдържанието на разказа, а личността на изричащия го и връзките му с академичното статукво. Скандалът с проруската реторика на преподавател от Софийския университет, видим в изказването му в интервю за „Алтернативен поглед България“²⁵, беше набързо потушен без сериозни последствия, а разграничението на „Алма матер“ от подобен тип говорене изглеждаше като закъсняло и набързо скалъпено²⁶. Не последва официална реакция и за скандала с танцуващата шамански танци бивша преподавателка от Историческия факултет²⁷, нито пък на присъждането на научното звание „професор“ на лица, в чийто хабилитационни трудове се забелязва плагиатство от Wikipedia²⁸.

²⁵ Проф. Дарина Григорова: Това не е демонтаж! Това е разрязване по най-касапски начин! <https://www.youtube.com/watch?v=4_d8S4RRaIw> (15.12.2023); Проф. Дарина Григорова: Целта на демонтажа на Паметника е създаване на основателна българофобия в РФ <<https://www.youtube.com/watch?v=jiQoLxqqT1E>> (15.12.2023).

²⁶ Софийският университет: Дарина Григорова пропагандира политически идеи, недопустими за преподавател <<https://glasove.com/novini/sofiyskiyat-universitet-darina-grigорова-propagandira-politicheski-idei-nedopustimi-za-prepodavatel>> (22.12.2023).

²⁷ Преподавател от Софийския университет танцува върху знамето на ЕС. <<https://slivenmedia.com/news/prepodavatel-ot-sofiyskia-universitet-tantsuva-varhu-znameto>> (10.07.2025).

²⁸ Бг елфите: Историкът Сивилев е станал професор с копи-пейст от Уикипедия. <<https://offnews.bg/obshchestvo/bg-elfite-istorikat-sivilov-e-stanal-profesor-s-kopi-pejst-ot-uikiped-852650.html>> (02.10.2025).

²³ Везенков, Ал. Аудитория „Проф. Йордан Шопов“ като място на колективното примиряване. <http://anamnesis.info/fonts/versiq.1.3/journal/flash_journal/broi5-all/Vezenkov/vezenkov-zala-shopov.pdf> (12.11.2025 г.).

²⁴ Любчо Георгиевски се отказва от лекцията си в Централния военен клуб заради присъствието на Джембазки. <<https://epicenter.bg/article/Lyubcho-Georgievski-se-otkaza-ot-lektsiyata-si-v-Tsentralniya-voenen-klub-zaradi-idvaneto-na-Dzhambazki/282310/2/0>> (16.05.2022).

Макар и напоследък все повече да се издига постмодерната теза, че науката преди всичко е война на идеи, всъщност малцина са историците, които открито и смело застават в публичното пространство с имената си, за да се противопоставят на дадена хипотеза. Академичното мълчание, някой би възразил, е резултат от добро възпитание и колегиално отношение, но дали не подсказва и за утвърждаваща се система на клиентелизъм в академичните среди?! Някои съвременни историци определят този модел като култура „да не се караме с колегите“, „с които си правим взаимни услуги“, по следния начин: „Отново в такива случаи надделяват винаги колегиалните мрежи и отношения. [...] Въобще научните общности са йерархично разположени, а всеки отделен учен зависи най-вече от одобрението и неодобрението на колегите си. Това генерира принудителен консенсус и йерархична подчиненост“ (Dechev, 2019, pp. 266–267).

Протичащите в европейските научни центрове процеси, свързани с промяна на дискурси, осмисляне на понятия и на наративи, е придружено с провеждането на дискусии, където различните изследователи водят една приемлива война на идеи. В българския контекст всяка подобна промяна и всяко желание за конструктивен разговор (извън клишета и политики) среща значителната съпротива на академичното статукво, което отстоява с всички средства устойчиво своята собствена утвърдена през годините парадигма.

БЛАГОДАРНОСТИ

Изследването е извършено по проект BG-RRP-2.015-0011 с финансовата подкрепа на Европейския съюз – Следващо Поколение ЕС.

REFERENCES

- Angelov, D. 2004. *Memories*. Sofia: Paradigma. 2004 [Ангелов, Д. Спомени. София: Парадигма. 2004].
- Curta, Fl. 2014. “Laughing Out Loud: Nedelchev, the Early Slavs, and the Romanian Conspiracy”, *Proceedings of the Regional Historical Museum – Veliko Tarnovo*, XVIII–XXIX/2013–2014, pp. 417–428.

- Daskalov, R. 2018. *The Grand Narratives of the Bulgarian Middle Ages*. Sofia: Riva. 2018 [Даскалов, Р. Големите разкази за Българското средновековие. София: Рива. 2018].
- Dechev, St. 2010a. “Bulgarian, but Not Exactly Shopi-Style: On One of the Culinary Symbols”, *Bulgarian Folklore*, 36/1, pp. 125–140 [Дечев, Ст. „Българска, но не точно шопска. За един от кулинарните символи“, *Български фолклор*, 36/1, с. 125–140].
- Dechev, St. 2010b. *Who Are Our Ancestors? „Race“, Science and Politics in Bulgaria, 1879–1912*. Saarbrücken.
- Dechev, St. 2019. *The Hidden History: Controversies*. Sofia: Paradox. 2019 [Дечев, Ст. Скритата история: Полемики. София: Парадокс. 2019].
- Dechev, St. 2022. *Stambolov after Stambolov: History, Politics, and Memory (1895–2020)*. Sofia: Prosveta. 2022 [Дечев, Ст. Стамболов след Стамболов: История, политика и памет (1895–2020. София: Просвета. 2022)]
- Dechev, St. 2024. “We have removed your content”: How a discussion about history and the Holocaust disappeared from Bulgarian Facebook. <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/diskusiya-balgarski-evrei-feysbuk/33033978.html>>, 12.07.2024 [Дечев, Ст. „Премахнахме съдържанието ви“. Как дискусия за историята и Холокоста изчезна от българския Фейсбук. <<https://www.svobodnaevropa.bg/a/diskusiya-balgarski-evrei-feysbuk/33033978.html>>, 12.07.2024].
- Dechev, St. 2025. *Between the Common Folk’s Dishes and the Delicacies of Constantinople*. Sofia: Riva. 2025 [Дечев, Ст. Между простонародните ястия и гозбите на Цариград. София: Рива. 2025].
- Dye, G. 2009. “Les Grecs, les Arabes et les “racines” de l’Europe: reflexions sur “l’affaire Gouguenheim””, *Revue belge de Philologie et d’Histoire*, 87/3–4, pp. 811–835.
- Echevarria, A. J. 2008. *Wars of Ideas and the War of Ideas*. Carlisle: US Army War College. 2009.
- Fanjul, S. 2009. “Uses of a Myth: al-Andalus”, *Studies in 20th & 21st Century Literature*, 33/2, pp. 227–247.
- Fanjul, S. 2012. “Le “mythe d’Al-Andalus”, *La Nouvelle Revue d’histoire*, 62.

- Fortunato, S. etc. 2018. Science of science. <<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5949209/>>, 13.05.2018.
- Gouguenheim, S. 2008. Aristote au mont Saint-Michel: les racines grecques de l'Europe chrétienne. Paris: Éditions du Seuil. 2008.
- Grossmann, M. 2021. How Social Science Got Better: Overcoming Bias with More Evidence, Diversity, and Self-Reflection. New York. 2021.
- Heintz, M. 2009. "Science? Have you ever wondered what the definition of science is?", Materials Today, 12/4, p. 1.
- Kovachev, Kr. 2021. "We Will Kill You Soon": Vsevolod Nikolaev Under the Cockshy of the Committee for State Security. <<http://anamnesis.info/node/1748>>, 23.09.2021.
- Miyatev, Kr. 1928–1929. "The Madara Horseman", Proceedings of the Bulgarian Archaeological Institute, 5, pp. 90–126 [Миятев, Кр. „Мадарският конник“, Известия на Българския археологически институт, 5 (1928–1929), с. 90–126].
- Nazarska, G. 2024. "Black Sea Tourism and the Orient: Bulgarian Visual Images (1920s–1980s)", In: Doncheva, G., Mindova, L. (eds.) History and Culture of the Balkans: Foreign Influences, Contextual Adaptation, Hybrid Phenomena: Collection in Memory of Dr. Sanya Velkova-Kozhuharova. Sofia: Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology "Prof. Alexander Fol" – Bulgarian Academy of Sciences. 2024, pp. 249–266 [Назърска, Ж. „Черноморски туризъм и Ориент: Български визуални образи (20–80-те години на XX век). – В: История и култура на Балканите: Чужди влияния, контекстуална адаптация, хибридни явления: Сборник в памет на д-р Саня Велкова-Кожухарова. София: Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“. 2024, с. 249–266].
- Nikolaev, Vs. 1944. The Origin of the Asen Dynasty and the Ethnic Character of the State They Founded. Sofia, 1944 [Николаев, Вс. Потеклото на Асеновци и етническият характер на основаната от тях държава. София. 1944].
- Nikolaev, Vs. 1947. The Chronicle of Geoffroy de Villehardouin: The Conquest of Constantinople. Sofia: Bulgarian Historical Library, 1947 [Николаев, Вс. Хрониката на Жофруа дьо Вилардуен: Завладяването на Цариград. София: Българска историческа библиотека. 1947].
- Nikolaev, Vs. 1949a. "A Monument of Achaemenid (Persian) Rule in Europe: The Madara Horseman – King Darius I Hystaspes", Byzantinoslavica, X/1 [Николаев, Вс. Паметник Ахеменидского (Персидского) Владычества в Европе: Мадарский всадник – царь Дарий I Гистасп // Byzantinoslavica X/1].
- Nikolaev, Vs. 1949b. The Slavo-Bulgarian Factor in the Christianization of Kievan Rus. Sofia: Printing House of the Bulgarian Academy of Sciences. 1949 [Николаев, Вс. Славянобългарският фактор в християнизацията на Киевска Русия. София: Печатница на Българската академия на науките. 1949].
- Nikolaev, Vs. 1951. Feudal Relations in Bulgaria Conquered by Byzantium, Reflected in the Letters of Theophylact of Ohrid, Archbishop of Bulgaria. Sofia: Edition of the Bulgarian Academy of Sciences, 1951 [Николаев, Вс. Феодални отношения в покорената от Византия България, отразени в писмата на Теофилакт Охридски, архиепископ Български. София: Издание на Българската академия на науките. 1951].
- Nikolaev, Vs. 1953. Observations of Many Rare and Remarkable Things Seen in Greece, Asia, Judea, Egypt, Arabia, and Other Foreign Lands by Pierre Belon du Mans / Translated and Commented by Prof. Vsevolod Nikolaev. Sofia: Edition of the Bulgarian Academy of Sciences, 1953 [Наблюдения на множество редки и забележителни неща, видени в Гърция, Азия, Юдея, Египет, Арабия и други чужди страни от Пиер Белон дю Ман / Превод и коментар от проф. Всеволод Николаев. София: Издание на Българската академия на науките. 1953].
- Nikolaev, Vs. 1954a. The Nature of Mining Enterprises and the Regulation of Miners' Labor in Our Lands during the 16th, 17th, and 18th Centuries. Sofia. 1954 [Николаев, Вс. Характерът на минните предприятия и режимът на рударския труд в нашите земи през XVI, XVII и XVIII в. София. 1954].
- Nikolaev, Vs. 1954b. The Watermarks of the

- Ottoman Empire. Sofia: Bulgarian Academy of Sciences. 1954 [Николаев, Вс. Водните знаци на Османската империя. София: Българска академия на науките. 1954].
- Nikolaev, Vs. 1958. "Modern Falsifications of Bulgarian History", *Edin Zavet*, 1/5-6, p. 4 [Николаев, Вс. „Съвременните фалшификации на българската история“, *Един завет*, 1/5-6, с. 4].
- Nowak, P. 2023. Aristotle in Contemporary France: A Few Words on the Freedom of Speech. <<https://culture.pl/en/article/aristotle-in-contemporary-france-a-few-words-on-the-freedom-of-speech>>, 22.03.2023.
- Pavlov, T. 1947. "Predgovor", In: Nikolaev, Vs. The Chronicle of Geoffroy de Villehardouin: The Conquest of Constantinople. Sofia: Bulgarian Historical Library, 1947, pp. ix–xii [Павлов, Т. Предговор – В: Николаев, В. Хрониката на Жофруа дьо Виларден. София: Българска историческа библиотека. 1947, с. ix–xii].
- Petrova, V. 2014. Food as a circumstance, food as a situation. <[https://www.academia.edu/27959997/%D0%A5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%A5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%A5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F](https://www.academia.edu/27959997/%D0%A5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%A5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F)>, 19.04.2014. [Петрова, В. Храната като обстоятелство, храната като ситуация. <https://www.academia.edu/27959997/%D0%A5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%A5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%8F%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D1%85%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D1%81%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F>, 19.04.2014. [Търнова, Н. Малко известни български историци. 5. Всеволод Николаев (1909–1987)”, *България, българите и Европа – мит, история, съвремие*. Т. II. Велико Търново. 2008, с. 197–218].
- Prodanov, N. 2008. "Little-known Bulgarian historians. 5. Vsevolod Nikolaev (1909–1987)", *Bulgaria, the Bulgarians and Europe – myth, history, modernity*. Vol. II. Veliko Tarnovo. 2008, pp. 197–218 [Проданов, Н. 2008. "Малко известни български историци. 5. Всеволод Николаев (1909–1987)”, *България, българите и Европа – мит, история, съвремие*. Т. II. Велико Търново. 2008, с. 197–218].
- Schwartz, St. 2015. The Definition of Science. <<https://www.academia.edu/19505019/The-Definition-of-Science>>, 08.10.2015.
- Tapkova-Zaimova, V. 2020. "The beginning", Zaimova, R. (ed.). *Balkan Studies is my life: The (Un)known Prof. Vasilka Tapkova-Zaimova*. Sofia: Institute of Balkan Studies with Center for Thracology "Prof. Alexander Fol". 2020, pp. 19–34 [Търкова-Заимова, В. „Началото“, Заимова, Р. (съст.). *Балканистиката е моят живот: (Не)познатата проф. Василка Търкова-Заимова*. София: Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“. 2020, с. 19–34].
- Todorov, O., Hr. Todorov. 2006. "The seminar "Science – understood and done" – what we want to achieve", *Sledva*, 16, pp. 18–19. [Тодоров, О., Хр. Тодоров. „Семинарът „Науката – разбирана и правена“ – какво искаме да постигнем“, *Следва*, 16, с. 18].
- Toulmin, St. *Cosmopolis: The Hidden Agenda of Modernity*. Sofia: Kalas. 1994 / [Тулмин, Ст. *Космополис: скритата програма на модерността*. София: Калъс. 1994]